

Sosiaali- ja terveysministeriölle

Viite: STM068:00/2015 31.1.2017

Asia: Lapsiasiavaltuutetun lausunto hallituksen esitysluonnoksesta asiakkaan valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Lapsiasiavaltuutettu arvioi hallituksen esitysluonnosta lapsen oikeuksien yleissopimuksen näkökulmasta.

Hallituksen esityksen keskeiset ehdotukset ja tavoitteet

Hallitusohjelman mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon uudistukseen sisältyy valinnanvapauden laajentaminen ja monikanavaisen rahoituksen yksinkertaistaminen. Hallituksen linjausten mukaan asiakkaan valinnanvapaus olisi jatkossa pääsääntö perustasolla ja soveltuvin osin käytössä erikoistason sosiaali- ja terveyspalveluissa. Asiakas voisi valita julkisen, yksityisen tai kolmannen sektorin tuottajan. Valinnanvapauden tarkoituksena on vahvistaa erityisesti perustason palveluja ja turvata ihmisten nykyistä nopeampi hoitoon pääsy ja palvelujen saanti. Linjausten mukaan valinnanvapauden edellytyksenä on monituottajamalli.

Esityksen tavoitteena on edistää sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaiden mahdollisuuksia valita palvelun tuottaja, parantaa palvelujen saatavuutta ja laatua sekä vahvistaa palvelujärjestelmän kannusteita kustannusvaikuttavaan toimintaan ja jatkuvaan kehittämiseen. Toteutettavan valinnanvapausmallin tavoitteena on vastata ihmisten erilaisiin tarpeisiin, antaa valinnanmahdollisuuksia ja parantaa palvelujen laatua, saatavuutta ja niiden yhteensovittamista. Mallin tulee myös kaventaa ihmisten hyvinvointi- ja terveyseroja ja parantaa palvelujen yhdenvertaisuutta sekä tukea itsemääräämisoikeutta ja yksilöiden omaa vastuunottoa terveydestään ja hyvinvoinnistaan.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Yleistä

Hallituksen esitysluonnoksen mukaan esitettävän lain tarkoituksena on edistää sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaiden mahdollisuuksia valita palvelun tuottaja, parantaa palvelujen saatavuutta ja laatua sekä vahvistaa palvelujärjestelmän kannusteita kustannusvaikuttavaan toimintaan ja jatkuvaan kehittämiseen. Lapsiasiavaltuutettu pitää tavoitteita tärkeinä ja tavoiteltavina. Hallituksen esitysluonnoksen perusteella valittu toteutustapa jää kuitenkin epäselväksi monilta osin.

Valinnanvapausmalli on kiinteä osa sosiaali- ja terveyspalveluiden rakenneuudistusta (jälj. sote-uudistus), joka on vielä valmisteilla. Kokonaisuudessaan on epäselvää, millaisessa toimintaympäristössä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaat tulevat valinnan vapauttaan käyttämään. Ongelmallista on myös, että hallituk-

sen valmistelussa ei ole tarkastelu sosiaali- terveydenhuollon palveluita kokonaisuutena, jossa olisi otettu huomioon myös työterveyshuollon järjestäminen.

Sote-uudistuksesta, mukaan lukien valinnanvapausmalli, on tunnistettu lukuisia kohtia, joista asiantuntijat ovat varsin erimielisiä. Täysin selkeää kuvaa uudistuksesta on tässä vaiheessa mahdotonta muodostaa, mutta selvää on, että siihen liittyy paljon mahdollisuuksia, mutta myös lukuisia riskejä.

Valinnanvapautta koskeva, hallituksen esitysluonnoksen mukainen malli on monimutkainen ja vaikeasti hahmotettava kokonaisuus. Valinnanvapaus koskee ensisijaisesti palvelun tuottajan valintaa. Mallissa palvelun tuottajana voivat toimia maakunnan yhtiöt, yritykset ja järjestöt. Asiakas valitsee näistä perustason palveluita tuottavan sote-keskuksen ja suunhoidon yksikön (14 §). Valinta voi kohdistua vain yhteen palvelun tuottajaan kummankin palvelukokonaisuuden osalta. Muut kuin suoran valinnan palvelut asiakas saa sen maakunnan liikelaitokselta, jonka asukas hän on (18 §). Toisen maakunnan liikelaitoksen käyttäminen on mahdollista laissa erikseen säädetyin edellytyksin. Asiakkaalla on mahdollisuus tietyin ehdoin maksaa palvelusta joko käyttämällä asiakasseteliä, maksuseteliä tai henkilökohtaista budjetointia. Lisäksi asiakkaalla on oikeus valita sosiaalihuollon ja terveydenhuollon ammattihenkilö ehdotetun lain 9 §:ssä määritetyin rajoituksin.

Käyttääkseen valinnanvapautta asiakkaalla tulisi olla riittävästi tietoa palvelutuottajista ja näiden tarjoamista palveluista sekä ammattihenkilöistä ja heidän osaamisestaan. Tämä on suunniteltu toteutettavaksi siten, että maakunta ylläpitää luetteloa palveluntuottajista verkossa (37 §). Pyyynnöstä asiakas saa tiedot suullisesti tai kirjallisesti. Valintapäätöksen tulisi perustua vaihtoehtojen huolelliseen harkintaa ja asiakkaan oman edun kannalta parhaimman vaihtoehdon valintaan. Ilman riittävästi tietoa valinnanvapautta ei välttämättä pysty käyttämään lainkaan. Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että aito valinnanvapaus edellyttää, että tieto on vertailukelpoista, helposti saatavilla ja ymmärrettävässä muodossa kaikille, jotka valinnanvapautta käyttävät. Käytännössä tiedon on oltava ymmärrettävässä ja saavutettavassa muodossa myös lapsille, joilla olisi oikeus tehdä valinta itse.

Lapsiasiavaltuutettu painottaa, että uudistusta tehtäessä sosiaali- ja terveyspalveluiden korkea laatu ja yhdenvertainen saatavuus on turvattava koko maan tasolla. Uuteen, laajan valinnanvapauden sisältävään palvelutuottajamalliin siirryttäessä on turvattava palvelut ilman siirtymävaiheen häiriöitä. Parhaillaan on meneillään muun muassa valinnanvapauden osalta erilaisten mallien kokeiluja muutamissa kunnissa. Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että uudistustyössä hyödynnetään kokeiluista saatavaa kokemusta. Tämä ei nykyisen valmisteluajataulun puitteissa näytä mahdolliselta.

Esitysluonnoksessa todetaan (s. 86), että sote-uudistuksen tavoitteiden saavuttamisen kannalta on tärkeää saada palvelujen tuottajat sitoutumaan ihmisten ja perheiden elämäntilanteiden kokonaisvaltaiseen huomioimiseen. Tätä voi hankaloittaa se, että perheenjäsenet eivät aina tule olemaan saman palveluntuottajan palveluiden käyttäjiä. Esimerkkinä on mainittu lapsen oikeus valita palveluntuottaja, joka voi johtaa siihen, että perheen kokonaistilannetta ei huomioida ja avun tarpeen tunnistaminen hankaloituu. On selvää, että käytännössä eteen tulee tilanteita, joissa perheenjäsenillä on perusteltu syy hakeutua eri sote-keskusten asiakkaiksi. Tähän on luonnollisesti oltava myös mahdollisuus.

Samaan aikaan lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että sote-palveluiden järjestämisessä ja kehittämisessä tunnistetaan perheen yhteisen asiakkuuden tärkeys ja sen toteutumista myös tuetaan. On siis muun muassa huolehdittava siitä, että palveluntuottajan valinta ei estä tiedon kulkua tai muuta tarvittavaa yhteistyötä siten, että esimerkiksi lastensuojelun tarvetta ei tunnistettaisi ajoissa. Sosiaalihuoltolaki (44 §) edellyttää, että asiakkaan hoidossa olevan lapsen tilanne selvitetään, jos on epäily siitä, että palveluiden aikana tai ennen niiden saamista asiakkaan kyky huolehtia lapsen hoidosta tai kehityksestä on heikentynyt. Tätä velvollisuutta ei voi laiminlyödä siksi, että lapsi on eri palveluntuottajan asiakas. Lapselle tarjottavissa palveluissa on puolestaan huolehdittava siitä, että lapsen kertomukset ja näkemykset omasta tilanteestaan tai terveydestään otetaan aina vakavasti ja ryhdytään tarpeenmukaisiin toimiin, riippumatta siitä minkä palveluntuottajan asiakkaita muut perheenjäsenet ovat.

Lapsiasiavaltuutettu keskittyy seuraavassa arvioimaan hallituksen esitysluonnosta erityisesti lapsen valinnanvapauden näkökulmasta.

Lapsivaikutusten arviointi

Hallituksen esitysluonnokseen ei sisälly lapsivaikutusten arviointia, mitä on pidettävä puutteena. Lapset ovat merkittävä suoran valinnan palveluiden käyttäjäryhmä, joten vaikutuksia tulisi arvioida nimenomaisesti lasten näkökulmasta. Lapsivaikutusten arvioinnilla pyritään varmistamaan, että lainsäädäntöratkaisut ovat lapsen edun mukaisia eli että lasten oikeudet siten, kun ne on taattu lapsen oikeuksien sopimuksessa, toteutuvat mahdollisimman täysimääräisesti.

Arvioinnissa tulisi erityisesti kiinnittää huomiota siihen, miten valinnanvapaus, jota käyttää joko lapsi itse tai hänen huoltajansa, vaikuttaa lapsen hyvinvointiin ja palveluiden saatavuuteen. Huomiota olisi kiinnitettävä myös siihen, miten lapsen tarvitsemien sote-palveluiden kokonaisuuteen vaikuttaa se, että osa palveluista on maakunnan ja osa kunnan vastuulla. Lisäksi arvioinnissa tulisi ottaa huomioon muun muassa erilaiset palveluiden rahoitustavat. Miten ne tukevat lapsen terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä ja tarvittavaa hoivaa ja hoitoa? Millaiset mahdollisuudet käytännössä lapsella on valita erilaisten rahoitusmuotojen välillä? Esimerkiksi henkilökohtainen budjetointi voisi olla soveltuva vaihtoehto myös muun muassa vammaisille lapsille. Toisin kuin aikuisten kohdalla vammaisen lapsen tilanteet voivat olla hyvinkin nopeasti muuttuvia, joten henkilökohtaisen budjetin käyttötarpeetkin ovat erilaiset kuin aikuisella.

Valinnanvapaus ja lape-muutosohjelma

Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen sote-uudistukseen tulisi liittyä keskeisesti lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman tavoitteet. Muutosohjelman tavoitteena on vahvistaa peruspalveluja ja siirtää painopistettä ehkäiseviin palveluihin ja varhaiseen tukeen. Lähtökohtana oletettavasti on, että perhe olisi tältä osin saman palveluntuottajan asiakkaana. Muutosohjelmassa painopiste on sosiaalihuollon palveluissa, kun nyt käsiteltävänä olevassa hallituksen esitysluonnoksessa valinnanvapautta lähestytään vahvasti terveydenhuollon näkökulmasta.

Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että valinnanvapausmallia ja sitä koskevaa lainsäädäntöä kehitetään yhteistyössä muutosohjelman kanssa. Valittavassa mallissa on otettava huomioon sote-palvelut kokonaisuutena. Mallin tulee mahdollistaa lasten ja heidän perheidensä sosiaali- ja terveyspalveluiden tuottamisen mahdollisimman laadukkaalla, lapsen edun huomioonottavalla ja lapsiystävällisellä tavalla.

Äitiys- ja lastenneuvolapalvelut

Äitiys- ja lastenneuvolapalvelut eivät sisälly esitysluonnoksessa tarkoitettuihin suoran valinnan palveluiden piiriin, vaan palvelujen tuottamisvastuu tältä osin olisi maakunnan liikelaitoksella. Kouluterveyden- ja opis-

keluterveydenhuollon palvelut jäävät kuntien vastuulle ja valinnan vapauden ulkopuolelle. Neuvolapalvelut, kouluterveyden- ja opiskeluterveydenhuolto ovat keskeisiä lasten ja lapsiperheiden käyttämiä palveluita. Ne ovat myös tyyppillisiä lähipalveluita. Esimerkiksi lastenneuvolatoimintaa on useilla paikkakunnilla menestyksekkäästi nivelletty osaksi varhaiskasvatusympäristöä. Näiden palveluiden saavutettavuus ja laatu tulee säilyttää vähintään nykyisellä tasolla myös uudessa toimintaympäristössä.

Hallituksen esitysluonnoksessa ei ole käsitelty äitiys- ja lastenneuvolapalveluiden järjestämistä maakunnan liikelaitoksen toimesta. Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan esityksessä tulisi arvioida miten äitiys – ja lastenneuvolapalvelut järjestetään käytännössä lähellä palveluiden käyttäjiä, jos näiden palveluiden tuotamisvastuu siirtyy kunnalta maakunnalle. Lapsiasiavaltuutettu pitää välttämättömänä, että esitysluonnoksessa tuodaan selkeästi ilmi kaikilta osin ratkaisut, miten yhteys valinnanvapauden piirissä olevien palveluiden ja kuntien vastuulle jäävien palveluiden yhteistyö varmistetaan siten, että lapsen näkökulmasta tarvittavat palvelut muodostavat kokonaisuuden, joka tukee lapsen terveyttä ja hyvinvointia mahdollisimman hyvin.

Jatkossa kuntien tärkeänä tehtävänä on huolehtia kuntalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä. Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että kouluterveyden- ja opiskelijaterveydenhuollon lisäksi tulisi äitiys- ja lastenneuvolapalvelut jättää kuntien vastuulle.¹ Näin kunnissa voitaisiin paremmin kehittää ja toteuttaa lasten terveyttä ja hyvinvointia tukevaa palvelujärjestelmää, joka myös mahdollistaisi lasten ja perheiden hyvinvoinnin seurannan vauvasta aikuisikään asti sekä lyhyellä että pitkällä tähtäimellä.

10 § Palvelun tuottajan valinta alaikäiselle

Esitysluonnoksen mukaan valinnanvapauslain 10 §:ssä säädettäisiin palveluntuottajan valinnasta alaikäiselle. Ehdotuksen mukaan lähtökohtana olisi, että lapsen huoltaja tai muu laillinen edustaja tekisi valinnan lapsen puolesta. Jos 12 vuotta täyttänyt alaikäinen ikänsä ja kehitystasonsa perusteella kuitenkin kykenee päättämään hoidostaan ja huolenpidostaan, hän voisi tehdä itse palveluntuottajan valinnan.

Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että lapsella on oikeus vaikuttaa palvelun tuottajan valintaan ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Kyse on joko oikeudesta valita itsenäisesti palveluntuottaja tai oikeudesta vaikuttaa siihen, minkä palveluntuottajan huoltajat lapselle valitsee. Lapsen kypsyttä tehdä itsenäisesti päätös palveluntuottajan valinnasta tulee arvioida nimenomaan valinnan tekemisen näkökulmasta. Palveluntuottajan valinta on merkittävästi erilainen päätös kuin hoitotoimenpiteeseen suostumuksen antaminen tai mielipiteen ilmaiseminen sosiaalipalveluun liittyvästä asiasta.

Lähtökohtana oleva huoltajan oikeus valita lapsen palveluntuottaja on luonteva ja tukee hyvin ajatusta siitä, että lasten ja perheiden palvelut tulee olla helposti perheen saatavilla ns. yhden luukun periaatteella. Todennäköistä on, että useimmissa tilanteissa perheet tulevat käyttämään samaa palveluntuottajaa. Sen ennakoiminen, millä perusteella perheet tulevat valitsemaan palveluntuottajan, on vaikeaa. Selvää on, että sijainnilla ja saavutettavuudella tulee olemaan suuri merkitys, mutta valintaan voivat vaikuttaa myös muut tekijät kuten esimerkiksi huoltajan työterveyshuollon järjestelyt. Huoltajien tulisi kuitenkin tehdä valintapäätös myös lapsen tarpeet huomioiden, lapsen edun mukaisesti. Lapsiasiavaltuutettu ehdottaa, että 10 §:än lisätään vaatimukseksi, että vanhempien tulee tehdä päätös (perheen tai lapsen) palveluntuottajan valinnasta lapsen edun mukaisesti.

Yksityiskohtaiset perustelujen mukaan lapsen mielipide tulisi selvittää valintaa tehdessä silloin, kun huoltaja tekee päätöksen alaikäisen lapsen puolesta. Perusteluista ei käy ilmi, kuka lapsen mielipiteen tällöin selvittää. Onko oletuksena, että huoltaja keskusteleo lapsen kanssa ja tekee päätöksen ottaen huomioon lapsen mielipiteen? Jos lapsen mielipiteen selvittäminen on huoltajan vastuulla, onko tarkoitus, että valinnanvapautta koskevan ilmoituksen yhteydessä (16 §) varmistetaan, että huoltaja on velvollisuudestaan huolehtinut?

Esitysluonnos vahvistaa 12 vuotta täyttäneelle lapselle itsenäisen valinnanvapauden, kun tietyt edellytykset täyttyvät. Luonnoksessa on käsitelty lapsen itsemääräämisoikeutta hyvin puutteellisesti ja se jättää monta tärkeää seikkaa avoimeksi. Perusteluista ei esimerkiksi käy ilmi, kuka arvioi sen, onko 12 vuotta täyttänyt lapsi kykenevä tekemään päätöksen. Miten toimitaan, jos huoltaja ilmoittaa 12 vuotta täyttäneen lapsen puolesta valinnasta tai jos 12 vuotta täyttänyt lapsi itse ilmoittaa valinnasta? Esitysluonnoksessa ei oteta kantaa myöskään siihen, kysytäänkö ja missä tilanteissa vanhempien mielipidettä lapsen omaan valintaan. Jos huoltaja tekee valinnan lapsen osalta palvelun tuottajasta, päätös on voimassa vuoden. Jos osoittautuu, että huoltaja on tehnyt päätöksen selvittämättä lapsen mielipidettä tai on tehnyt päätöksen lapsen mielipiteen vastaisesti tilanteessa, jossa lapsi olisikin kykenevä tekemään valinnan itse, voiko lapsi tuolloin muuttaa päätöstä? Nämä esimerkkinä seikoista, joita muun muassa tulisi ottaa huomioon.

Hallituksen esitysluonnokseen otettua 12 vuoden ikärajaa ei ole luonnoksessa perustelu tarkemmin. Yksityiskohtaisissa perusteluissa viitataan oikeuskirjallisuudessa esitettyihin edellytyksiin, joiden perusteella lapsi voidaan katsoa kykeneväksi päättämään hoidostaan. Asiaa ei tässä kohdin ole käsitelty lainkaan sosiaalipalveluiden näkökulmasta.

Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan lakiin ei tulisi kirjata tarkkaa ikärajaa. Lapsen päätöksentekokyky tulee arvioida kokonaisuutena suhteessa lapsen kehitystasoon ja päätettävänä olevan asian laatuun ja merkitykseen lapsen hyvinvoinnille ja kehitykselle sekä lyhyellä että pitkällä tähtäimellä. Lakiesityksessä on selkeästi otettava kantaa siihen, kuka arvioi lapsen kypsyystason ja varmistaa sen, että lapsen mielipide on selvitetty ja asianmukaisesti otettu huomioon.

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että alaikäisen valinnan vapautta koskevaa säännöstä ei tulisi luonnoksessa esitetyllä tavalla kytkeä sosiaalihuollon asiakaslakiin (812/2000) ja potilaslakiin (785/1992). Perusteluissa viitataan lapsen itsemääräämisoikeuden kohdalla sosiaalihuollon asiakaslain 10 §:än ja potilaslain 7 §:än. Sosiaalihuollon asiakaslain 10 §:ssä on kyse lapsen mielipiteen selvittämisestä sosiaalipalveluita järjestettäessä ja esimerkiksi asiakassuunnitelmaa tehtäessä. Potilaslain 7 §:ssä on puolestaan kyse alaikäisen oikeudesta vaikuttaa hoitotoimenpiteeseen. Näissä tilanteissa alaikäinen muodostaa näkemyksensä prosessissa, jossa lapsen mielipiteen selvittämisestä vastaa joko sosiaaliviranomainen tai hoidosta vastaava terveydenhuollon ammattihenkilö. Lapsen iästä ja kehitystasosta riippuen mielipide selvitetään joko lapselta itseltään tai hänen huoltajiensa avulla tai välityksellä.

Potilaslaissa on kyse hoitotoimenpiteisiin suostumisesta tai niistä kieltäytymisestä. Suostumukseen kykenevää alaikäistä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Tämä pitää sisällään sen, että alaikäisen kieltäytyessä hoitotoimenpiteestä, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä muulla lääketieteellisesti hyväksytyllä tavalla. Potilaslaki ei määrittele tiettyä ikärajaa lapsen itsemääräämisoikeudelle.²

Sosiaalihuollon asiakaslain osalta on kyse palveluiden toteuttamiseen ja muun muassa asiakassuunnitelman laatimiseen liittyvästä osallisuudesta, ei palvelun tuottajan valinnasta. Sosiaalihuollon asiakaslain mukaan (10 §) lapsen toiveet ja mielipiteet on selvitettävä ja otettava ne huomioon iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Lisäksi kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon toimissa, jotka koskevat alaikäistä, on ensisijaisesti otettava huomioon alaikäisen etu. Asiakaslaki ei siten myöskään määrittele tiettyä ikärajaa, josta alkaen lapsen mielipide tulisi ottaa huomioon.

Lapsiasiavaltuutettu huomauttaa, että vapaus valita palvelun tuottaja on hyvin erilaatuinen päätös kuin edellä mainitut tilanteet terveydenhuollossa ja sosiaalihuollossa. Valinnan tekijän tulee kyetä vertailemaan eri vaihtoehtoja monipuolisesti ja osin myös ennakoimaan tulevaan vuodeksi esiintyvää palvelutarvetta. Valinnan tekijän tulee myös esimerkiksi arvioida, mitä vaikutusta on sillä, että hän mahdollisesti käyttää eri palvelun tuottajaa kuin muu perhe. Kyse on, erityisesti lapselle, selkeästi abstraktimmista asioista kuin hoitotoimenpiteen valinta tai osallistuminen asiakassuunnitelman tekemiseen, joista säädetään poti-

laslaissa ja asiakaslaissa. Tämä asettaa erityisiä vaatimuksia sille, miten ja missä muodossa tieto valinnan tekemistä varten alaikäiselle annetaan. Jotta valinnanvapaus olisi todellinen, tieto on annettava lapselle siten, että lapsi sen ymmärtää. Myös tiedon antamisen kanavat on harkittava tarkkaan.

9 § Ammattihenkilön valinta

Hallituksen esitysluonnoksessa ei 9 §:ssä tai sen perusteluissa oteta erikseen kantaa lapsen oikeuteen valita terveydenhuollon tai sosiaalihuollon ammattihenkilöä. Valinnanvapauden rajoituksia koskevan 12 §:n perusteluissa todetaan, että ”koulu- ja opiskeluterveydenhuollossa voitaisiin kuitenkin toiminnan tarkoituksenmukaisuuden sallimissa rajoissa mahdollistaa ammatinhenkilön valinta tai myöntää asiakkaalle asiakasaseteli esimerkiksi koulun suun terveydenhuollossa.” Näin ollen voidaan olettaa, että myös 9 §:ssä säädetty oikeus valita ammattihenkilö kuuluisi myös lapselle. Selvyyden vuoksi hallituksen esityksen perusteluissa asia tulisi myös todeta.

Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että sekä valinnan vapauden piirissä olevissa palveluissa että muissakin lapselle annettavissa sote-palveluissa, riippumatta palvelun tuottajasta, lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä siitä, kenen ammattihenkilön kanssa hän haluaa asioida. Lapsen mielipide tulee ottaa huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Lapselle oikeus valita ammattihenkilö on todennäköisesti huomattavasti merkityksellisempää ja konkreettisempää kuin palvelun tuottajan valinta. Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että lapsen mielipidettä tulee arvioida hänen omista lähtökohdistaan, ei aikuisen mittapuun mukaan.³

Perustelut lapsiasiavaltuutetun kannanotoille

Lapsen oikeuksien yleissopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita, ellei lapseen soveltuvien lakien mukaan lapsi ole saavuttanut täysi-ikäisyyttä aikaisemmin (1 artikla). Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 4 artiklan mukaan sopimusvaltiot ovat sitoutuneet ryhtymään kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi.

Lapsen oikeuksien yleissopimusta tulee tulkita kokonaisuutena. Yleissopimuksen täytäntöönpanoa ja toteutumista valvovan YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan lapsen etu toteutuu, kun kaikki yleissopimuksessa taatut lapsen oikeudet toteutuvat.⁴

Lapsen oikeuksien komitea on määritellyt seuraavat artiklat perustavanlaatuisiksi yleisperiaatteiksi koko lapsen oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanossa:

- lapsen edun ensisijaisuus kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoveranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia (3(1) artikla)
- lapsen oikeus syrjimättömyyteen ilman minkäänlaista lapsen, hänen vanhempiansa tai muun laillisen huoltajansa ominaisuuteen tai muuhun seikkaan perustuvaa erottelua (2 artikla)
- lapsen oikeus osallistua, vaikuttaa ja tulla kuulluksi ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla, erityisesti lapselle on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevilla oikeudellisilla ja hallinnollisilla toimilla joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä (12 artikla),
- lapsen oikeus elämään sekä henkiinjäämiseen ja kehittymiseen mahdollisimman täysimääräisesti (6 artikla)

Hallituksen esitysluonnoksen kannalta keskeisiä ovat myös muu muassa seuraavat artiklat:

- lapsen oikeus nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta sekä sairauksien hoitamiseen ja kuntoutukseen tarkoitetuista palveluista (24 artikla)
- huoltajien ensisijainen vastuu lapsen kasvusta ja kehityksestä (18 artikla)

- huoltajien tai muiden lapsesta oikeudellisesti vastuussa olevien henkilöiden vastuu, oikeus ja velvollisuus tarjota lapselle hänen kehittyvien valmiuksiensa mukaisesti asianmukaista ohjausta ja neuvoa tässä yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien käyttämiseksi (5 artikla)
- lapsen oikeus suojeluun ja hoivaan jos vanhemmat tai huoltajat eivät sitä pysty tarjoamaan (9 artikla)

Jyväskylässä 28.3.2017

Tuomas Kurttila
lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander
lakimies, lapsiasiavaltuutetun toimisto

---

¹ <http://lapsiasia.fi/tata-mielta/tiedotteet/2016-2/lapsiasiavaltuutettu-neuvolat-pidettava-kunnissa/>

² Potilaslain esitöissä (HE 185/1991 vp) todetaan 7 §:n perusteluissa: ”Ehdotettu pykälä korostaa alaikäisen oman tahdon merkitystä hoitoratkaisuja tehtäessä. Jos alaikäinen ikänsä ja kehitystasonsa perusteella kykenee päättämään hoidostaan, alaikäistä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Ratkaisevaa olisi se, kykeneekö potilas ymmärtämään hoidon tai siitä kieltäytymisen merkityksen ja vaikutuksen terveydentilalleen. Tällöin tulisi ottaa huomioon muun muassa potilaan ikä, hänen yleinen kypsyytensä sekä hoitotoimenpiteiden luonne ja niihin mahdollisesti liittyvät riskitekijät. Alaikäisen kyky itse päättää hoidostaan jäisi lääkärin ja muun terveydenhuollon ammattihenkilöstön arvioitavaksi.”

³ Ks. esim. YK:n lapsen oikeuksien yleiskommentti lapsen oikeudesta tulla kuulluksi CRC/C/GC/12, kohta 134.

⁴ YK:n lapsen oikeuksien yleiskommentti lapsen edun ensisijaisuudesta CRC/C/GC/14, kohta 4.